

אלא לרי יוחנן — דלמרי: לא קדש, והא כחא לדברי הכל קדש צבורה עבודה וכל הני, אף על פי שאין מוצאים (דהא) — לדברי הכל מציא וקורא! תנאי היא — דאיכא מנא דלמרי: שזעזין ושפספניה — אינו מציא, והוא הדין לממרים שזכרים ושזעמקום. ורבי יוחנן דלמרי כי האי תנא. אמרי ליה יוחנא וממרא — ראשי מכשפים של מנאים, למשה רבינו כשהתחיל לעשות האותות לעיני פרעה, שהיו סורין שהיה עושה אותם על ידי כשף. תבן אתה מכניס לעפריים — עפריים, שהוא מקום הרבה מצוה, אמה מציא לשם מצוה למכור? נמתי. כך ארץ מנאים, שהיא מלאה כשפים, אמה נא לשם לעסוק בכשפים? אמר להם למתא ירקא ירקא שקול — לעיר שגדל שם ירק הרבה, הנה ירק שלך למכור. לפי שמתקנין שם הכל לקנות. הם אמרו לו דברי ליאות, והוא השיב להם צעניס.

משנה לא מבית הזבל — משדה הריכה לזבל ולא מבית האילן — משדה שיש בו אילנות, לפי שהאילנות עושים לה לל ואין התצוה גדלה יפה. כיצד הוא עושה — לשהה שמציא ממנה קלת? נרה שנה ראשונה — ומינה טרה. [זורעה] קודם לפסח שבעים יום — שכבר יש כח למה שזרעת עליה.

רש"י בת"ר

אלא לרי יוחנן קשיא — [דלמרי]: פירות [שזעמקום — לא קדיש] צבורים, [דהא סורין] לה להני [מנאי קדיש צבורים] הנהא [מהגל] צנג וצבורה וצפניה! תנאי היא — [דאיכא] תנא דלמרי כותיה דרבי יוחנן. שבגג — גג המערה, שדה מעליא. שבוורבה — מורנה עודה, שדה מעליא — מציא וקוילא. שבעזין ושפספניה אינו מביא כל עיקר — דרעיס ניהו, דומיא דממרים שזכרים דרבי יוחנן. יוחנא וממרא — הם חרטומי מנאים, אמרו למשה כשהיו עושה [המופסים]: "תבן אמה מכניס לעפריים" — משל הוא, שהמציא תבן למכור לעפריים — משוגע הוא, שיש שם תבן הרבה צמחייתו. אף אמה עושה מכשפות [צמחים], ואין מכשפים צמחים כמותו. למתא ירקא ירקא שקול — לעיר שגדל בה הרבה ירק, [תבן] ירק לשם למכור. שכל הארץ לקנות, נפנה לשם. כלומר, [אנא] נמי שפיר עבד [דלתא] למתא.

משנה אין מביאין — עומר [ושמין] הלחם. לא מבית הזבלים — משדה [שזעזרה] [שזריכה] לזבל. שמה לא נודנה כל זרעה, ונמלאו כל פירותיה כחושין. לשהה אחריתא: שהזל מציא ומקלקל טעם הפירות. ולא מבית האילן — מתצוה שצין האילנות. מפני שהאילנות יוקים [את] הקרקע, ומכחישים את הזרעים. נרה — מורש ואינו זורע. ובשנה זורעה — שהיו מורש פעמים. קודם לפסח שבעים יום — מפרש צגמלא.

תוספות

ועוד הביא רבינו שמואל מהא דתניא בתוספתא דשביעית: הטומן את הלוף בשביעית — רבי מאיר אומר: טומנו בעצץ, כדי שלא יצמח. ואף על פי שאין ראייה לדבר, זכר לדבר (ירמיה לב): "וניתם בכלי חרס למען יעמדו ימים רבים". ונראה לרבינו תם דבשל חרס מהניא נקיבה, אבל בשל עץ — אפילו נקוב לא מהני מידי. וספיה גיטין (ז, א), — בשל חרס ובנקובה, ואין חרס באין בה, שהעפר נדבק ונעשה רבוי וסותם את הנקב. והא דלא משני הכא גבי ספינה "כאן — בנקובה, כאן — בשאינה נקובה" — משום דהיינו שינויא דעצץ, ורצה למצוא בספינה חידוש אחר. ועוד: דמה שיכול להעמיד בספינה של עץ, מעמיד. משום דסתם ספינה — לאו חרס. וניחא השתא בכל הנהו תשמי מדות בכלי חרס — הוה כולוהו בחרס דווקא, דמדה של מוציא משקה וכנסו משקה אשכחן גבי חרס, כדתנן בפרק "בא סימין" (נדה מט, א): כל כלי חרס שהוא מכניס — מוציא, ויש שהוא מוציא ואינו מכניס. ואמרינן בגמרא: מכניס — פסול למי חטאת, ופסול משום גיטין. מוציא — כשר למוי חטאת, ופסול משום גיטין. וכן מדין דמוציא זית ומוציא רמון, תנן במסכת כלים גבי כלי חרס. אבל של עץ, שיעורו לעולם כרימונים. כדתנן (פרק יז, משנה א): כל כלי בעלי בתים שיעורן ברימונים. ומיהו לפירוש זה, נמי לא הוי דומיא דאינך שינויי, דנקיט ברישא ההוא דמביא וקורא. ותחילה היה רגיל רבינו תם לפרש: דבשל עץ, אפילו נקיבה לא בעי, דמתלחלח מן הקרקע יותר משל חרס. ונקיט השתא ברישא ההוא דמביא וקורא, כמו באינך. ולכולוהו לשיני דפרישית, היה יכול לתרץ כאן: ספינה אספינה לא קשיא, הא — רבי יהודה, הא — רבנן. אי נמי: כאן — בגוששת, כאן — בשאינה גוששת. והתם בגיטין דפריך: תני חדא "המביא גט בספינה — כמביא בארץ ישראל", ותני אידך "כמביא בחוצה לארץ!" ומשני: הא — רבי יהודה, והא — רבנן. הוה מצי לשנויי: כאן — בשל עץ, כאן — בשל חרס. אי נמי: כאן — בנקובה, כאן — בשאינה נקובה. ושמואל יש לחלק: דהתם נהי דהיכא דאינה גוששת לרבי יהודה, ומחשיבא חוצה לארץ לענין גיטין, ודחשיבא נמי חוצה לארץ לענין גט — היינו משום דכיון דשם חוצה לארץ על המקום, צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", ואף על גב דשכיחי וגמירי — כדי שלא תחלוק במדינת הים. אבל כשהיא גוששת לרבי יהודה, או לתנא קמא אפילו בשאינה גוששת — כיון דשם ארץ ישראל על המקום, אף על פי שחמת שאין הכלי ניקב (כמו ספינה) אינו חייב במעשר, לא יחשב בשביל כך בחוצה לארץ לענין גט.

תנאי היא — תימה: אכתי קשיא לרבי יוחנן מגג וחורבה! ואין לומר: דגג וחורבה לא דמיא למתניתין — דהא בכלה שמעתין משמע דמגג וחורבה נמי פריך. מדקאמר "קתני מיהא שבגג ושבוורבה" כו', ועוד קאמר "בישלמא לרבי שמעון בן לקיטא אגג לא קשיא" — משמע: אבל לרבי יוחנן קשיא.

אין מביאין כו' — בכל המנחות קאמרינן. אף על גב דזורעה קודם לפסח שבעים יום — היינו משום עומר, דהא קתני "כיצד בודק הגובר מכניס ידו לתוכה" — אי בעומר דווקא, הוה ליה למימר "שלוחי בית דין". לכך אמרינן בגמרא "אף חיטי כרוזים וכפר אחיים" — משמע חיטי ממש, והיינו במנחות. אף על גב דמסיים בה

אלא לרי יוחנן הסבור שאם הביא מפירות שבעמקים ומתמרים שבהרים לא התקדשו הפירות בקדושת ביכורים, קשיא [קשה] ממה ששנינו בבביתא כי מביאים ביכורים מן הפירות הגדלים בעצין ובספינה — הרי שהתקדשו בקדושת ביכורים, והלא אין הם טובים יותר מתמרים שבהרים או מפירות שבעמקים! ומשיבים: אין ברייתא זו קשה לרי יוחנן, שכן מחלוקת תנאי [תנאים] היא אם חלה קדושת ביכורים על הפירות הגדלים בעצין ובספינה, דתניא [שכן שנויה ברייתא אחרת]: פירות שגדלו בגג ושגדלו בחורבה — מביא מהם ביכורים וקורא עליהם פרשת ביכורים, ואולם פירות שגדלו בעצין ושגדלו בספינה — לא חלה עליהם כלל קדושת ביכורים ולכן הבעלים אינו מביא מהם כל עיקר. ורי יוחנן סבור כשיטתו של תנא זה.

א ועוד שנינו במשנתנו כי המנחות כולן אינן באות אלא מן הסולת המובחר, ואיזהו הסולת המובחר? — זה הבא מהמקומות מכניס וזוטא, ושני להם הוא הסולת הבא מן המקום הנקרא עפריים בבקעה. ומתוך שמשווכחות ומרובות הן תבואות מקום זה, היה הוא לסמל של מקום המשופע בתבואה ברוכה, וכך אף נטבע בניבי שפת העם. וכדרך המסופר במשה רבינו בזמן שעמדו הוא ואהרן לפני פרעה מלך מצרים, והשליך אהרן את המטה שבידו והיה לתנין. ולאחר מכן, לכשעשו חרטומי מצרים בלהטיהם גם כן כדבר הזה והיו מקלותיהם לתנינים, בלע מטה אהרן את מטותם (שמות ז, י"ב), באותה שעה אמרי ליה [אמרו לו] יוחנא וממרא, שהיו מראשי החרטומים של פרעה, למשה כפתגם המקובל: תבן (שהוא דבר קל וחסר ערך) אתה מכניס לעפריים (מקום התבואות המשווכחות) וכרעיס לומר לו: וכי למצרים, שהיא ארץ מלאה כשפים, אתה מביא דבר כישוף שכזה. אמר להו [להם] משה בתשובה, שאף היא מיוסדת על פתגם הרווח בעם: כך אמרי אינשי [אומרים האנשים]. למתא ירקא, ירקא שקול [אם לעיר יש ירק, הבא ירק למכור], שכן במקום זה יימכר הירק היטב. ובדומה לכך, דווקא במצרים מקום הכשפים, ראוי לעשות כן.

ב משנה אף מהמקומות (שנמנו במשנה הקודמת, פגב) בהם הסולת משווכחת, אין מביאין סולת לא מהתבואה הגדלה בבית הזבלים (שדה הזקוקה לזיבול כדי שתתן פירותיה כראוי) ולא מבית השלחים (שדה הזקוקה להשקיה בדי אדם, שאין די לה בני הגשמים) ולא מבית האילן (שדה שצמחים בה אילנות, ונמצאים האילנות מכחישים את כוחה של אדמת השדה). שכל אלה, פירותיהם אינם משווכחים. ואולם אם הביא מהם — כשר. ומסבירים: כיצד הוא (בעלי השדה) עושה בעבודת שדהו, כדי שתניב שדהו סולת המשוכחת ביותר? הריהו נרה (חורש אותה) בלבד, בשנה הראשונה, ואין הוא זורע בה דבר, ובשנה שניה (הבאה) הריהו זורעה בזמן הזריעה הנכון, שהוא קודם לחג הפסח שבעים יום, ובכך הרי הוא מביא את השדה שתהא עושה סולת מרובה ומשוכחת.

מסורת הש"ס
א. (הביטוי) ביר פפיו ה. שמו"ר פ"ו ז. תנחומא (בבב) וארא יב. ילק"ש תורה קפא. שם קפב
ב. עיין תוי"ט ויקרא כג, י.

גרסות
לעפריים בכת"י: לחפריים ויש בכת"י: לעפריים.
למתא בכת"י: לבית.
ובשנה שניה בכל כתה"י: ובשנייה.
והוא בכל כתה"י: והיא.

לשון
בית השלחים
אף שעיקר משמעו של הביטוי "בית השלחים" (תקרא אף בצורה המורחבת "שדה בית השלחים") מובן ומוסכם: השדה המושקית בדי אדם, ובניגוד ל"בית בעלי" שהיא השדה המושקית במימי גשמים בלבד, דעות שונות נאמרו ביחס ליסודו של ביטוי זה. יש הסבורים שהוא מן העברית "שלח" במשמע ותלה, המשמשת להעברת מים דרכה, לצורך השקיה. ובמשמע זה נתפרשו מקראות שונים (כגון "ישלחן פרסד רמונים", שיר השירים ד, יב). ויש שאמרו שהוא מן הארמית, במובן של צמאון, וכדרכה של שדה זו, שהיא צמאה תמיד ולא די לה בגשמי שמים, ולכן היא מושקית בדי אדם (מ"ק ב, א).
ונחלקו ראשונים במקומות שונים בהם בא הביטוי "בית השלחים" אם שימשו דווקא בשדה תבואה ולא באילנות כלל (ר"י) תחילת מסכת מועד קטן, או שהוא גינת ירק דווקא (ר"י, ריא"ז, שם), או שכונתו גם לירק וגם לתבואה (ריב"א, מא"י, שם). וחובה ראשונים סבורים שאף אילנות בכלל.

עיונים

תנאי היא דתניא שבגג ושבוורבה מביא וקורא הסבירו המפרשים כי עתה חזורים מהנחתו של המקשן כי הפירות הגדלים בגג ובחורבה גרועים מתמרים שבהרים (ולכך יש איפוא קושיה מכאן על ר' יוחנן האומר שלא קדשו תמרים שבהרים). וסבור המתרגם כי הפירות הגדלים בגג ובחורבה משווכחים מתמרים שבהרים, ולכך אף ר' יוחנן מודה שמביאים מהם ביכורים (ואף קוראים עליהם). וכתבו אחרונים (יד דוד) כי כן עולה משיטת הרמב"ם הפוסק כי תמרים שבהרים ופירות שבעמקים אינם מתקדשים לביכורים, ואף בדיעבד (הלכות ביכורים פ"ב ה"ג), והרי זה כשיטת ר' יוחנן. ועם זאת, הריהו סבור כי מביאים ביכורים מן הפרי הגדל בגג ובחורבה (שם ה"ט. והראב"ד השיגו). אכן יש הסבורים (יעיין "עיונים" בעמוד הקודם) כי עיקר קושיית הגמרא על ר' יוחנן לא דיתהא אלא מעצין וספינה, הדומים לתמרים שבהרים ופירות שבעמקים. אבל פירות הגג והחורבה הריהם משווכחים יותר, ולדעה אחת דינם בהבאה ובקריאה, ולדעה אחרת דינם בהבאה בלא קריאה. והוכיחו מכאן שפירות כרם או גינה הנוטעים על הגג, אינם נחשבים כפירות עצין שאינו נקוב, אלא הריהם כפירות שאר שדות וכרמים, וחייבים בכל המצוות התלויות בארץ. ובכלל אלה אף הביכורים (ר"א, וכן הגר"א, חזו"א).

תבן אתה מכניס לעפריים כיוצא בדבר, אמרו חכמים במדרש, אירע אף ליוסף, שכן כשראיתו המצרים שהוא מחולל פלאים, אמרו לו כלשון הוה (בראשית רבה פ"ז). אכן מלשון מדרש זה עולה כי הביטוי "תבן לעפריים" אינו אלא חלק מסדרת ביטויים, שהמשותף להם הוא מקומות המשופעים בדבר מסויים, ואדם מביא לתוכם מאותו דבר, שכן נאמר שם: "תבן — לעפריים אתה מכניס, קורים — בכפר חנינא, גוזין — בדמשק, חרשין — במצרים". ובמקור אחר (ילק"ש תורה קפא) בא עוד שם מקום שכזה "כתם — לרקם".

אין מביאין נחלקו המפרשים באשר למה מוסיבים הדברים. שכן הדברים הללו הינם המשכם של דברי המשנה הקודמת. ואולם במשנה הקודמת דובר בתחילה על כל המנחות כולן ("כל קרבנות הציבור והיחיד"), וסווגו מכללן את העומר ושתי הלחם ("חיון מן העומר ושתי הלחם"). ובסוף המשנה נאמרה הלשון "כל הארצות היו כשרות להביא", ולא נאמר במפורש שתי הכוונה לעומר ולשתי הלחם או לכל המנחות כולן.

יש שאמרו שכונת דברי משנתנו להבאת העומר ושתי הלחם, ובדומה לנאמר במשנה הקודמת "כל הארצות היו כשרות להביא" שענינה בעומר ובשתי הלחם (רש"י בת"י, ר"ב), והביאו ראייה להסבר זה, שהרי שינוי במשנתנו ש"זורעה קודם לפסח שבעים יום" והרי זה בעומר, כמובא בתוס' (תוי"ט). ויש שפירשו שהדברים מוסיבים על כל המנחות כולן, וראיה לדבר, שכן נאמר במשנה שהגובר בודק את הסולת המובחלת לפניו, ואם מדברת משנתנו בעומר דווקא — שלוחי בית דין הם הבודקים את העומר אם ראי הוא להקריבה. אכן לדעתם האמור במשנתנו בענין זמן הזריעה ענינו העומר בלבד (תוס', וכן רש"י פסחים נה, ג), רמב"ם הלכות איסורי מזבח פ"ו (פ"ז). ויעיין עוד להלן (קטע ד"ה "עלה בה אבק פסולה").

לא מבית הזבלים רוב המפרשים (רש"י, רבינו גרשום) סבורים כי "בית הזבלים" היא השדה

אורה ההלכה
שבגג ושבוורבה פירות שגדלו בגג או בחורבה מביאים מהם ביכורים. כר' יוחנן. (וראה ראב"ד, לח"מ, ובסי"מ). (רמב"ם ספר זרעים הלכות ביכורים פ"ב ה"ט).
הבאת מנחה ממובאות בית הזבלים ובית השלחים אין מביאים מלכתחילה סולת למנחות מחיטים שנוטרו בבית השלחין או בבית הזבלים או בבית האילן או בארץ שלא נרה ולא עבדה, ואם עבר והביא — המנחה כשירה. כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות איסורי מזבח פ"ז ה"ב).
נרה שנה ראשונה וכו' לצורך זריעת חיטי המנחות הנוטכים היה נר מחצית השדה בשנה ראשונה זורע חציה, ובשנה שנייה נר את חציה שזרע בראשונה זורע את חציה האחר קודם לפסח שבעים יום. ואם לא הייתה השדה זו עבדה — הריהו חורש ושונה ורק אחר כך זורע. כמשנה לפירוש הגמרא לה, וכדברי הברייתא. (רמב"ם שם פ"ז ה"ד. שם הלכות תמידין ומוספין פ"ז ה"י).

גמרא כרויים – של אמו מקום, אלמלא שהן סמוכות לירושלים – הרנה, והן עומדות צין הרים, דכמי (ההלים קכה): "ירושלים הרים סביב לה". היו מביאין מהן – לפי שהן עומדות גדוה. המודרמות – שבהן החמה וזרחה – כל היום. המונרות – מושות הרנה לכן. וזרעה קודם לפסח שבועים יום – שכבר מתחלת החמה לרוח צקן מורחית לפונית. וכשזרחה, מושך העמוד מיד לדרום, וכל היום היא זרחה לדרום. סך ידו שמן ומכניס בסלת – וכן נדק יפה, שאם יש זה אצק – מידק נשמן. קתני מיהא ושניה חורש ושונה – וזרעה, ומפשוט מהא מתנימא דשניה נמי נרה. ולטעמין – היכי מפשוט? הא מתנימין לא קמי "שונה"!

רש"י בת"י

כיצד בודק – אם הסולת אם מנופה כל לרכה, אם לאו. עלה בה – צדו. אבק – קמח דק וגרוע הוא.

גמרא ושניה זרעה בלא נרה – שלא היה נרה גלאש השנה, לנד מן המרישה שמורש נשעת וריעה. ברזיים וכפר אחים – [שמות] מקומות הם. אלמלי סמוכות לירושלים – שהיא צריס, כדכמי: "ירושלים הרים סביב לה". וזהים חמה מקדמת ומשעת את הפירות, כדכמי "וממלל מנארות שמש" – כל היום מביאין מהן. ליטנא אחרינא: אלמלי סמוכות לירושלים, דאין מעצין על המנות, כדאמרין בפרק "רבי שמעאל". המודרמות – שעומדות גדוהה של ארץ ישראל. שהחמה כל ימות המוצץ, רוב היום, היא עומדת גדוה. והמנורות – כמו "עירו לכם ירי", שנחרכ לטע עומ. ומהם חמה שוקעת – סומן לקשימה זרחה עליה, כדקיימא לן: הולך [אל] דרום. וציוס תקופת טנא – חמה זרחה צקן דרומית מורחית, ושוקעת נמערבית דרומית. ומאלן ואלין, עומדת (מערב) [שמה] נמורה ומתרחקת מן הדרום, ועמוד החמה זרחה על הדרום. וכל היום כולו נמשכת והולכת לדרום, וממתקת את המנוחה. שהיא סמוכה לחמה – לגזרת החמה ציוס, כשנמשך לנד [פון] צימות הקיץ, החמה מתגברת והולכת. ומשום הכי לא היה זרעה נחלת התקופה, שאין החמה נצורה. קנה זרת ושיבולת – ראש הטיבולת, שמש: [הגרעניס] – זרמיס. קתני מיהא – משמע: נרה אף בשניה, והיינו נמי מתנימין, ושמע מינה, הכי קמי מתנימין: נרה ראשונה ושניה. ולטעמין: דשפטת למתנימין, מיהא קא קשיין אהדי: דהכא "שונה", דמשמע: שמי פעמים נרה בשניה,

תוספות

לפי שאין מביאין את העומר – הכי קאמרין: כי היכי דעומר אין מביאין, כך במנחות יש לחזר אחר הסמוך לירושלים. ותדע: מדקתני "ומעמר ודש", ובעומר לא שייכא דישה, דהא תנן (מנחות סו, א): בקנים ובקולחות חובטין אותן, כדי שלא יתמעך ויביא קצת נראה ב"חטי כרויים" – לאו חטי ממש, אלא ער אדות על הדרום. ולא היס כרויים, ומשום עומר – דלא מישתמיט בשום דוכתא דלבעי במנחות שמה חטי הקרוב לירושלים.

מודרמות – פירש בקונטרס: בדוהמה של ירושלים. ונראה לפרש: דמיירי במשופעות לצד דרום, שאז חמה זרחה בהן יותר, ואין לחוש באיור רוח של ירושלים.

זרעה קודם לפסח שבועים יום – תימה: דברק "המקבלי" (בבא מציעא קו, ב), ושם דכור המתחיל "וקיימא": תניא, רבי מאיר אומר: חצי תשרי, מרחשון, וחצי כסליו – זרע [כו]. רבי יהודה היה מונה מתשרי, רבי שמעון היה מונה ממרחשון. והשתא מאן מיקל בכולחו תנאי? רבי שמעון, וכולי האי לא מיקל, דלא משך זמן זרע עד שבט! ויש לומר: דהני מילי – חטיין, אבל שעורין – משוך זמן זריעתם עד אדר, כדמוכח התם. דפרין מהך תנאי ארבי שמעון בן לקיש דאמר: זרעה ולא צמחה – כל עידן זרעה זרע לה ואיזיל. ועד כמה? אמר רב פפא: עד דאתו אריסי מדברא, וקיימא כימה להדי רישיהו. ופירש שם בקונטרס: דהיינו לאחר תשעה שעות ביום, קרוב לסוף העשירית. דכימה שהיא בזנב הטלה, כדאמרין בפרק הרקיע, שנראה לכל אדם כאילו על ראשו הוא, והן יומי אדר. שגלגל קבועים בו שנים עשר מולות, וסדרן: תשי"ב, סא"ב, מעיק, גדי"ד. ולעולם ששה – עולין, וששה – יורדין. בניסן – לעולם בתחילת עמוד השחר טלה מתחיל לעלות, ומאזנים לשקוע, ושתי שעות המול שוה לעלות, לאחר שתי שעות העולה גמר עלייתו.

עיונים

עלה בה אבק פסולה תהו אחרונים: והרי שנינו במשנה (לעיל ע"ב), שהיו מנפים את העומר בשלש עשרה נפות. נפיו אחר נפיו, וכיצד ייתכן שאחר כל זאת עדיין יימצא בו אבק? ושאלה זו היה הן לשיטת המעמידים את דברי משנתנו כעוסקת בהבאת העומר (יעיין לעיל ד"ה "אין מביאין"), והא לשיטת האומרים כי משנתנו מדברת בכל המנחות, ואולם בביריתא המובאת בסוגייתנו מובאר שאף בעומר מדובר. והשיבו כי לאחר שניפו את הקמח המובא למקדש חזר ונפה בשלש עשרה נפות. והן חורים וטוחנים שוב את גרסי הסולת, ונדרשו איפוא לשוב ולנפות. ומעתה יש מקום שימצא בו גם אבק (ספר ישר וטו). ועד השיבו כי אפשר ומשנתנו הריהו כשיטת ר' שמעון (שם) הסבור כי אין מספר קבוע לניפויים שעשו בעומר, ואולי אפשר שיימצא קמח לאחר כל הניפויים שעשו בו (יד דה).

איבעיא להו היכי קאמר בפירוש שאלתם זו של חכמים נחלקו המפרשים. יש שאמרו כי השאלה היא האם בשנה השניה נצרכת פרט לזריעה שוב חרישה, או שבשנה השניה אין חורשים אלא זורעים בלבד (לח"מ הלכות איסורי מזהב פ"ז ה"ד, וכן בפירוש). ויש שאמרו כי יש להבדיל בין "גור" (שהוא חריש עמוק, הנעשה בנפרד מהזריעה) ו"חרישה" (הנעשית בשעת הזריעה). שמוסכם על הכל שאף בשנה השניה, בשעת הזריעה תהיה גם חרישה, ואולם השאלה הנידונה היא האם מלבד זאת צריכה גם השדה לעבור בתחילת השנה "גור" (רש"י בת"י).

חטי כרויים וכפר אחים שתי דרכים (ופירוש) הצעו למלים אלה: שמות המקומות הם "כרויים" ו"כפר אחים" (יעיין ב"גירסות" חילופי שמות) והמלה "חטי" מתייחסת לחיטים (אם הבונה לחיטים) במובן הרחב, הכולל אף שעורים – ובין במנחות ובין בעומר הבא מן השעורים, עניינו. או למובן הצר המתייחס רק לחיטים כשלעצמן, ובשאר מנחות עניינו. או ששמות המקומות הם "חטי כרויים", ומעתה אפשר לומר כי הכונה היא רק לשעורים המובאים מהם, ובעומר בלבד עוסקים אנו (תוס' ד"ה אין מביאין).

אלמלא סמוכות לירושלים כתבו אחרונים (רש"י, עול"ש, טה"ק, הגהות ראמ"ה, איזהו מקומן) כי פירוש הדברים תלוי בגורסת המלים "אלמלא" "אלמלי". שכן לשיטת התוס' (מגילה כא, א) המבדילה בשימוש המלים "אלמלא" (שהוראתה: אילו לא) ל"אלמלי" (שהוראתה: אילו כן), מעתה יש לומר כי הגורסים "אלמלי סמוכות לירושלים" סבורים שמקומות אלה היו ראויים להביא מהם עומר אילו אכן היו סמוכים לירושלים. ברם אין מביאים מהם, משום שהם לא סמוכים לירושלים

ועוד מסבירים: כיצד בודק הגזבר של בית המקדש את הסולת המובאת למנחות, אם אכן היא מנופה כל צורכה? – הריהו מכניס את ידו לתוכן פנימה, וחוזר ומעלה את ידו. אם נמצא שעלה בה, על ידו, אבק (קמח דק וגרוע) – הרי זה מורה שלא נפתח הסולת כל הצורך, והריהו פסולה עד שינפנה בנפה דקה, להסיר את האבק הדק שיש בה. ואם התליעה (נמצאו תולעים בתוך הסולת) המובאת למקדש – הריהו פסולה לשמש למנחה.

ג גמרא שנינו במשנתנו כיצד בעלי השדה עושה בעבודת שדהו, כדי שתניב שדהו סולת המשובחת ביותר? הריהו נרה (חורש אותה) בלבד, בשנה הראשונה, ואין הוא זורע בה דבר, ובשנה הבאה הריהו זורעה בזמן הזריעה הראוי. איבעיא להו [נשאלה להם] ללומדים השאלה: היכי קאמר [כיצד הוא התנא של משנתנו] אומר, מה כוונת דבריו? האם כוונתו שהריהו נרה בשנה הראשונה בלא לזרעה, ואילו בשנה השניה הריהו נרה שוב וזרעה. או דלמא [ושמא] כוונתו שהריהו נרה בשנה ראשונה ואינו זורעה, ואילו בשנה השניה הריהו זורעה בלא שהוא נרה לפני כן? ומציעים: תא שמע [בוא ושמע] פתרון לבעיה זו ממה דתניא [ששנויה ברייתא], אמר ר' יוסי: כיון שהלכה היא שניתן להביא את העומר מכל איזורי ארץ ישראל, ראיות היו אף חטי (התבואת) הבאות מהיישובים הנקראים כרויים וכפר אחים להיות קרבות לעומר, שכן תבואות משובחות הן. ואלמלא (אילו) היו אלה מקומות הסמוכות לירושלים, היו מביאין מהן את העומר. שכן ראיות הן תבואות שדותיהם של המקומות הללו להיות מובאות לעומר, לפי שאין מביאין את העומר אלא מן השדות המודרמות (הנמצאות בדרום), והמנורות (הנחשרות) לכך (לשם העומר). שבהן, בשדות הללו שבדרום, החמה זרחה בתחילה, בשעה מוקדמת של היום ואף בימות החורף, ומבשילה כל היום את הצומח בהן, ומחן (ומשם) החמה מעריכה ושוקעת בסוף היום. והרי מזג אויר זה מועיל מאוד לתבואות. ועוד בשבח תבואות השדות הללו, כיצד בעלי שדה זה עושה (נוהג בעבודת שדהו) כדי להשביח את תבואתה? הריהו נרה בשנה הראשונה ואין הוא זורעה. ובשנה השניה הריהו חורש ושונה (וחוזר ויורש), וזרעה בזמן הראוי לזריעה שהוא קודם לפסח שבועים יום, כדי שתהא הזריעה סמוכה לזמן התגברות כוחה של חמה. ואכן כתוצאה ממיקום זה של השדות ומדרך העבודה הראויה בהן, עושה (מצמיחה) השדה זן תבואה משובח ביותר, שבו אורכו של הקנה (גבעול) הוא כמיתר זרת בלבד, וראש השיבולת אורכה הוא כזרתיים. ולאחר מכן בעלי השדה קוצר את התבואה, ומעמר (כורך) את השיבולים שנקצרו לכלל עומרים), ודש (חובט את השבלים כדי להוציא מהן את גרעיניהן), וזורה (מניף וזורק מעלה את התבואה כדי שהתבן והמץ יינשאו על ידי הרוח וגרגרי התבואה ישובו ויפלו ארצה), ובורר את הגרעינים הטובים לקמח, וטוחן אותם לקמח, ומרקד (מקפץ ומניע מצד לצד את הקמח בנפה כדי לנפותו מאבק ולכלוך). ואחר כך זאת הריהו מביא את הקמח שעלה בידו מתבואה זו אצל הגזבר שבמקדש. והגזבר מכניס ידו לתוכה כדי לבדוק את הקמח אם הוא מנופה כל צורכו. ושב ומעלה הגזבר את ידו, ואם עלתה בה אבק (קמח דק) – אומר לו הגזבר לבעל השדה: חזור ונפה אותה פעם שניה. משום [בשם] ר' נתן אמרו הכמים בדרך בדיקת הקמח: הגזבר היה בתחילה סך ידו בתוכה (בו נדבקים אף הדברים היותר דקים), ולאחר מכן היה מכניס את ידו לתוכה של ערימת הקמח שהובאה לפניו לבדיקה, עד שמעלה ידו כל אבקה של הקמח, ובאופן זה היא הבדיקה היותר מדויקת. ולאחר שהובאה הברייתא בכל פרטיה, מנסים להוכיח ממנה לשאלה שנשאלה: קתני מיהא [שנה התנא על כל פנים] בתוך דבריו כי בשנה השניה בעלי השדה חורש ושונה. הרי שכן היא הדרך הנכונה, ולזאת גם כיוונה משנתנו. ודוחים את הראיה: ולטעמין [ולשעמך] לשיטתך שיש להוכיח מדברי ברייתא זו לשיטת משנתנו, ואולם הרי מתניתין לא קתני [במשנתנו התנא אין הוא שונה]. בעניינה של השנה השניה את הלשון "חורש ושונה",

"הרואה" (ברכות נח, ב): קיימא להדי רישיהו, בראש כל אדם – דהיינו באמצע הרקיע, שנראה לכל אדם כאילו על ראשו הוא, והן יומי אדר. שגלגל קבועים בו שנים עשר מולות, וסדרן: תשי"ב, סא"ב, מעיק, גדי"ד. ולעולם ששה – עולין, וששה – יורדין. בניסן – לעולם בתחילת עמוד השחר טלה מתחיל לעלות, ומאזנים לשקוע, ושתי שעות המול שוה לעלות, לאחר שתי שעות העולה גמר עלייתו.

(תוס'). ואילו הגורסים "אלמלא סמוכות לירושלים" סבורים שמקומות אלה אכן סמוכים לירושלים, וראויים היו משום כך ומשום מיקומם הנכון (שמודרמות היו) להביא מהם לעומר. ואולם אין מביאים מהם, משום שהם נמצאות בעמקים שבין הרי ירושלים, ולכן אין תבואתם משובחת. ואילו לא היו כה סמוכות לירושלים – אכן היו מביאים מהם (רש"י).

המודרמות אף שמונבה של המלה ברור כשלעצמו: הרומיות, ואולם אין ברור מתוך המלה עצמה לדרומו של איזה מקום מדובר. ויש שפירשו שהכוונה לדרומו של ארץ ישראל (רש"י בת"י, וכמואב בברייתא בעמוד הבא). ואף שאין מביאים אלא מהסמוכות לירושלים, באה הוראה זו לומר שמביאים מן המקומות שבדרום הארץ הסמוכים לירושלים.

יש שפירשו שהכוונה לדרומו של ירושלים (רש"י המובא בתוס'), אף שברשי"י כתי' שלפנינו משמע שהכוונה לדרומו של ארץ ישראל, והוסברה שיטה זו שהכוונה למקומות הסמוכים לירושלים המשתפלים לצד דרום (ובשל כך, מקבלים הם במידה מרובה את אור חום השמש), ואולם אין זה משנה באיזה צד מצדדי ירושלים נמצא אותו מקום, שאף הנמצא שלא בדרום ירושלים, ואולם הריהו סמוך לירושלים והוא משתפל לכיוון דרום – מביאים ממנו (תוס').

ולטעמין מתניתין לא קתני שונה הסבירו אחרונים את דרך דחיית הראיה שהובאה מהברייתא, שכן אף שיש מקום להסתפק באשר לכונת לשון משנתנו "ובשנה שניה זרעה" (האם הכוונה לזריעה הבאה עם חרישה, או לזריעה לבד), ואולם היא הוא שאין כוונתה ליותר מאשר חרישה אחת, שאלו לדעת משנתנו יש צורך בחרישה פעמיים (כדרך ששנינו בברייתא) – צריך היה התנא במשנתנו לומר כן במפורש. ומתוך שלא פורשו הדברים – למדים אנו כי חולקת משנתנו על הברייתא. ולכן אין ללמוד מן הברייתא פתרון להבנת כוונת דברי המשנה (טה"ק).

אורה ההלכה

בדיקת הסולת למנחות לצורך בדיקת הסולת למנחות אם אינה מתולעת וראויה אכן למנחה צריך שיכניס הגזבר את ידו לתוך הסולת, ואם עלה בה אבק – הריהו פסולה עד שיחזור וינפה אותה. כמשנה. (מב"ם שם פ"י ה"ב).

סולת שהתליעה לענין מנחה סולת שהתליעה רובה או התליעה רוב החיטים מן נעשתה – הריהו פסולה. כמשנה ובברייתא המובאת להלן דף פ"ב, (מב"ם שם הי"א).

מסורת הש"ס
ג. תוספתא מנחות פ"ט ב–ג (בשנינויים).

גדרות

לתוכן בכל כתה"י: לתוכה.
שינפנה בכתי"י: שינפנהו.
כיצד עושה נרה שנה ראשונה בכתי"י: אין מביאין לא מביאין זבלין כו כיצד נרה שנה ראשונה וכן: אין מביאין כיצד הוא עושה נרה שנה ראשונה ובשניה זורעה קודם לפסח שבועים יום והיא עושה סלת מרובה.
נרה שנה ראשונה ושניה נרה זורעה בכתי"י: נרה ושניה זורעה בלולה.
כרויים בכתי"י: וברשי"י כתי"י ובתוס': ברזיים.

אחים יש בכתי"י: אחיס וכן: אחיאי ובתוספתא: אחוס.
אלמלא בשטמ"ק: אלמלי.

לפי שאין מביאין את העומר בכתי"י: לפי שאין מביאין.
והמנורות לכך בכתי"י: והמנורות לבד ובשטמ"ק: והמנורות בצורות לכך.

כיצד עושה בכתי"י: כיצד הוא עושה.
שבועים יום בכתי"י: שלשים יום.
שמעלה בכתי"י: שהוא מעלה.

העולם

קנה זרת ושיבולת זרתיים כרגיל כאשר צומחת התבואה היטב יש גידול הן בקנה והן בשבולת (דבר הששוי לגרום ל"ריבצית" התבואה ולקשיים בקצירתה). משום כך מנסים בימינו, אם על ידי ריסוס בחומרים שונים ואם על ידי בריית מינים נטיסים, לקבל שובלת שקנה יהיה קצר מאוד. בזנים כאלה גדולה השבולת יחסית יותר מאשר בזנים גבוהים.

החיים

זרת הזרת הריהו האצבע הקטנה שבכף האדם. כדרכן של מידות אורך אחרות, המבוססות על איברי גוף האדם, ובמיוחד של חלקי ידיו, אף הזרת שימשה כמידת אורך עד בזמנים קדומים (וכן בתורה, בתיאור מידות החושן, נאמר "רבעו יהיה כפול זרת ארכו וזרת רחבו", שמות כח, טו). מידת הזרת (נקבע כשיעור המרחק שבין קצה אצבע הזרת ועד קצה הבחן.

הקדיש — לעצים שהתלעו.

משנה ולא מן מה שנודע ביניהם — מן הזמים שזרעו זרעים זניחים, לפי שהזרעים מכחישים לאילנות. אנפקטן — מה שלא נחשב יפה. אין מביאין מן הגרגרין — של זמים שנפלו ונשרו זמים וזהו צדק הכנה, או שנכבשו או שנשלקו, לפי שאין שומנס יפה יפה. ענין אחר: "מן הגרגרים שנשרו" — אין מביאין מאותן זמים שאין מוליחין שמהם אלא אם כן נשרו זמים, או שנרין לשולקן או לכושן קודם שיוציאו שומנס.

גמרא פולמוסטוס — שליח גוי. צור — האם שזכרה עיירות שנארכן ישראל. עוזק — שופר סביב הית ענין טענה, כמו "עיוקמא". הפשיל כליו לאחוריו — כמו שפיר עני. והיה מסקל — השליך האגנים מן הפרדס. לקלסו — לשכחו על שקנה להם כל כך. יש מתעשר ואין כל — שנהג בעלמו כעשיר, ואין לו כלום. מתרושש — יש נהוג כעני, ויש לו הון רב. כגון זה, שהיה עשיר גדול, והוא עושה עבודת שדה בעלמו כמו עני.

רש"י בת"י

משנה מבית (השליחין) הזבלים — סן מאוסיס. ולא ממה שנודע ואין השמן מעולה. אנפקטין — מפרש גנמאל. שנשרו במים — (שהיו המים) [שהמים] מקלקלין את השמן.

גמרא חכמה מצויה בהם — שמן זית מפקח את הלז. פולמוסטוס — גוי ממונה. במאה ריבוא — מניס. לגוש חלב — סם מקוס, ונחלקו על אשר. עוזק — אומן יהודי היה מופר ועוזר תחת זמיו. מסקל — מפנה אגנים מן השדה, וממון כך נדמה לו לאותו פולמוסטוס שהוא עני. קורמקום — יורה קטנה. מתעשר — מראה עלמו כעשיר, ואין לו כלום. מתרושש — מראה עלמו כעני, כגון זה שהיה מסקל וחופר תחת זמיו.

תוספות

הלך לצור — אין זה "צור המעטירה", אלא צור אחרת שהיתה בארץ ישראל. **עוזק** — יש מפרשים כמו (ישעיה ה) "ועיוקוהו" — עושה גדר סביב זיתיו. ולא יתכן, דהא תניא "עוזק תחת זיתיו". ובערוך פירש: חופר ומשליך אבנים, כדפרישית בריש פירקין.

אָבֵל יָבֵשׁ — גִּזְרָוּ וְכֶשֶׁר. **בְּעֵי רָבָא**: הֶקְדִּישׁוּ, מֵהוּ שִׁילְקָה עֲלֵיו מִשׁוּם בְּעַל מוֹם? פִּינָן דְּפָסוּל כְּבַעַל מוֹם דְּמִי, אוּ דְלָמָּא אֵין בְּעַל מוֹם אֵלָּא בְּבַהֲמָה? תִּיקוּ.

ה מַשְׁנָה יִתְקוּעַ — אֲלָפָא לְשִׁמָּן, אָבָא שְׂאוּל אוֹמַר: שְׁנִיָּה לָהּ — רַגְבַּ בְּעֶבֶר הִירְדֵן. כָּל הָאֲרָצוֹת הָיוּ פְּשֻׁרוֹת, אֲלָא מִיכָן הָיוּ מְבִיאִין. אֵין מְבִיאִין לֹא מִבֵּית הַזְּבָלִים וְלֹא מִבֵּית הַשְּׁלֹחִים וְלֹא מִן מַה שְׁנֹזְרַע בֵּינֵיהֶם, וְאִם הֵבִיא — פְּשֻׁר. 'אֵין מְבִיאִין אֲנַפְקָטָן, וְאִם הֵבִיא — פְּשֻׁר. אֵין מְבִיאִין מִן הַגְּרָגְרִין שְׁנֹשְׁרוּ בַּמַּיִם, וְלֹא מִן הַפְּבָשִׁים וְלֹא מִן הַשְּׁלֹחִים, וְאִם הֵבִיא — פְּסוּל.

ו גַּמְרָא "וַיִּשְׁלַח יוֹאָב תְּקוּעָה וַיִּקַּח מִשָּׁם אֲשֶׁה חֲכָמָה" — מֵאֵי שְׁנָא תְּקוּעָה? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִתּוֹךְ שְׂרָגִילִין בְּשִׁמָּן זֵיתַי, חֲכָמָה מְצוּיָה בְהֵן.

ז תַּנּוּ רַבָּנָן: "וְטוֹבַל בְּשִׁמָּן רִגְלוֹ" — זֶה חֲלָקוֹ שֶׁל אֲשֶׁר, שְׂמוּשֶׁף שִׁמָּן פְּמַעֲיָן. אָמְרוּ: פְּעַם אַחַת נִצְרְכוּ לָהֶן אֲנִישֵׁי לְוִדְקָיָא בְּשִׁמָּן, מֵינּוּ לָהֶן פּוֹלְמוֹסְטוֹס אָחַד, אָמְרוּ לוֹ: לָךְ וְהֵבֵא לָנוּ שִׁמָּן בְּמֵאָה רִיבּוּא. הֵלֶךְ לִירוּשָׁלַיִם, אָמְרוּ לוֹ: לָךְ לְצוֹר. הֵלֶךְ לְצוֹר, אָמְרוּ לוֹ: לָךְ לְגוֹשׁ חֶלְבַּ. הֵלֶךְ לְגוֹשׁ חֶלְבַּ, אָמְרוּ לוֹ: לָךְ אֲצֵל פְּלוּנֵי לְשֹׁדֵה הַלְזוֹ, וּמֵצְאוּ שְׁהִיָּה עוֹזֵק תַּחַת זֵיתָיו. אָמַר לוֹ: יֵשׁ לָךְ שִׁמָּן בְּמֵאָה רִיבּוּא שְׂאֵנִי צָרִיךְ? אָמַר לוֹ: הַמֶּתֵן לִי עַד שְׂאֵסִיִּים מְלֹאכְתִּי. הַמֶּתֵן עַד שְׂסִיִּים מְלֹאכְתּוֹ. לְאַחַר שְׂסִיִּים מְלֹאכְתּוֹ, הַפְּשִׁיל פְּלִיו לְאַחֲרָיו וְהִיָּה מְסַקֵּל וְכֹא בְרַךְ. אָמַר לוֹ: יֵשׁ לָךְ שִׁמָּן בְּמֵאָה רִיבּוּא! פְּמִדוּמָה אֲנִי שְׂשֹׁחֵק שְׁחָקוּ בִּי הַיְהוּדִים. פִּינָן שְׁהִגִּיעַ לְעִירוֹ, הוֹצִיאָהּ לוֹ שִׁפְחָתוֹ קוֹמְקוֹמוֹם שֶׁל חֲמִין, וְרַחֵץ בּוֹ יְדָיו וְרַגְלָיו. הוֹצִיאָהּ לוֹ סִפֵּל שֶׁל זֶהָב מְלִיאָה שִׁמָּן, וְטוֹבַל בּוֹ יְדָיו וְרַגְלָיו. לְקִיִּים מַה שְׁנֹאֲמַר "וְטוֹבַל בְּשִׁמָּן רִגְלוֹ". לְאַחַר שְׂאָכְלוֹ וְשָׁתוֹ, מִדְּד לוֹ שִׁמָּן בְּמֵאָה רִיבּוּא. אָמַר לוֹ: פְּלוֹם אַתָּה צָרִיךְ לְיֹתֵר?

אָמַר לוֹ: הֵן, אֲלָא שְׂאֵין לִי דָמִים. אָמַר לוֹ: אִם אַתָּה רוֹצֵה לִיקַח — קַח, וְאֲנִי אֶלֶךְ עִמָּךְ, וְאֶשׂוּל דָּמָיו. מִדְּד לוֹ שִׁמָּן בְּשִׁמּוֹנָה עֶשְׂרִי רִיבּוּא. אָמְרוּ: לֹא הֵנִיחַ אוֹתוֹ הָאִישׁ לֹא סוֹס וְלֹא פֶרֶד וְלֹא גָמֵל וְלֹא חֲמוֹר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁלֹא שָׁכְרוּ. פִּינָן שְׁהִגִּיעַ לְעִירוֹ, יֵצְאוּ אֲנִישֵׁי עִירוֹ לְקַלְסוֹ. אָמַר לָהֶם: לֹא לִי קַלְסוֹנִי, אֲלָא לְזֶהָ שְׂבֵא עַמִּי, שְׁמַדְד לִי שִׁמָּן בְּמֵאָה רִיבּוּא, וְהָרִי נוֹשָׂה בִּי בְשִׁמּוֹנָה עֶשְׂרִי רִיבּוּא. לְקִיִּים מַה שְׁנֹאֲמַר "יֵשׁ מִתְעַשֵּׂר וְאֵין כֹּל מִתְרוֹשֵׁשׁ וְהוֹן רַב".

ה "אֵין מְבִיאִין לֹא מִבֵּית הַזְּבָלִים". וְהִתְנַיָּא: "אֵין מְבִיאִין אֲנַפְקָטָן,

אבל אם היה זה עץ יבש — אין הוא נפסל בכך, אלא הכהן גוררו (חותך את המקום המתולע, ועוקרו), וכשר העץ בכך. ובדין זה של עצים המתולעים בעי [שאז] רבא: אם עבר אדם והקדישו את העץ המתולע, מהו דינו לענין זה שילקה עליו כעובר על איסור תורה, ומשום שהקדיש דבר שהוא בעל מום (הפסול בגופו) להקרבה? וצדי השאלה: האם כיוון שפסול העץ המתולע להקרבה — כבעל מום הוא דמי [נחשב], וילקה על הקדש זה כשאר מקדיש בעל מום. או דלמא [שמא] יש לומר כי אין בעל מום אלא בבהמה, ולא בשאר דברים, לוקה על כך. אף שאלה זו לא נפתרה, ולכן תיקו [תעמוד, תישאר] במקומה.

ה משנה השמן הבא מהיישוב תקוע — הריהו אלפא (ראשון במעלה) לכל שמן הבא ממקום אחר, והוא הראוי להיות מובא למקדש למנחות. אבא שאול מוסיף ואומר כי שניה לה לתקוע בחשיבות שניה היא העיר רגב הנמצאת בעבר הירדן. ומסבירים: אף שמצד הדין כל הארצות היו כשרות להבאת שמן מהן למנחות, לא היו מביאים מהן שמן אלא דווקא מיכן (מתקוע, ומרגב) היו מביאין. אין מביאין שמן למנחות לא מבית הזבלים (שדה מוזבלת), ולא מבית השלחים (שדה המושקית בידי אדם), וכן לא מביאים שמן מן מה (מאותם עצים) שנודע ביניהם. ובכל אלה אם הביא מהם שמן — הריהו כשר למנחות. וכן אין מביאין אנפקטן (שמן הנעשה מזהים שלא נגמר בישולם), ואף אלה אם הביא מהם — הריהו כשר. אבל אין מביאין שמן למקדש מן הגרגרין של הזיתים שנשרו במים, ולא מן הזיתים הכבשים (הכבושים במלח ובחומץ), ולא מן הזיתים השלוקים (המבושלים קצת או הרבה), ואם הביא שמן מאלה — הריהו פסול.

ו גמרא שנינו במשנתנו כי השמן הבא מתקוע הריהו המשובח ("אלפא") בשמיים. ומביאים עוד בענין שניה של תקוע. נאמר: "וישליח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה" (שמואל ב יד, ב), על מנת שאותה אשה תאמר דברים לפני המלך. ושואלים: מאי שנא [מה שונה, מדוע דווקא] שלח יואב אנשים תקועה? אמר ר' יוחנן: מתוך שרגילין בני המקום תקוע בשימוש בשמן זית, חכמה מצויה בהן. ולכן אף אשה זו היתה חכמה ביותר.

ז ומתוך שרובו בשמנה של תקוע המצויה בנחלת שבט אשר, מביאים מה שנאמר בשבחה של נחלה זו. תנו רבנן [שנו] [חכמים]: נאמר בברכת משה לשבט אשר "יהי רצוי אחיו וטובל בשמן רגלו" (דברים לג, כד) — זה חלקו (נחלתו) של שבט אשר, שמושך (זורם) בה השמן כמעין, ומסופר שאמרו: פעם אחת אירע שנצרכו להן אנשי העיר לודקיא שבאסיה בשמן. מינו להן פולמוסטוס (ממונה) אחד, ואמרו

אמר לו בני ירושלים כזו של שמן, אמרו לו בני ירושלים שאין להם שמן כזו של שמן, אמרו לו בני צור שאף להם אין כמות כזו של שמן לכירה, ואולם לך לגוש חלב. הלך לגוש חלב, אמרו לו בני גוש חלב: לך אצל פלוני לשדה הלז. הלך אותו ממונה ומצאו את בעל הבית בעת שהיה עוזק (עודד) תחת זיתיו. אמר לו אותו ממונה: יש לך למכור לי כמות שמן במחיר של מאה ריבוא מניס, שאני צריך? אמר לו בעל הזיתים: המתן לי עד שאסיים מלאכתי בעיור. המתין עד שסיים מלאכתו, הפשיל בעל הזיתים את כליו לאחוריו, כדרכם של פועלים, והיה מסקל ובא בדרך, כשהיה מוצא שם אבן היה מסלק אותה. סבור היה אותו ממונה כי פועל עני עומד לפניו, אמר לו בתמיחה: האם אמנם יש לך שמן במאה ריבוא? והוסיף ואמר: כמדומה אני ששחוק שחקו בי היהודים, אותם בני גוש חלב ששלחו אותי לאדם עני זה. כיוון שהגיע בעל הזיתים לעירו ולביתו, הוציאה לו שפחתו בתחילה קומקומום של מים חמין, ורחץ בו ידיו ורגליו. ולאחר מכן עמדה והוציאה לו ספל של זהב מליאה שמן, וטבל בו את ידיו ואת רגליו, לקיים מה שנאמר בבני שבט אשר: "וטובל בשמן רגלו". לאחר שאכלו ושתו, עמד בעל הזיתים ומדד לו מאצרותיו שמן במחיר של מאה ריבוא מניס. אמר לו בעל הזיתים: כלום (האם) אתה צריך ליותר מממות זו של שמן? אמר לו: הן, אלא שאין לי עוד דמים (כסף) לשלם עבור תוספת שמן, שלא הבאתי אתי אלא מיליון מניס. אמר לו בעל הזיתים: אם אתה רוצה ליקח (לקנות) כמות שמן גדולה יותר — קח (קנה), ואני אלך עמך חזרה ללודקיא, ואטול שם את דמי (הכסף) עבור תוספת השמן. ומסופר כי מדד לו כמות שמן בעוד שמונה עשר ריבוא מניס. הוסיפו ואמרו חכמים שכה גדול היה משא השמן שלקח אותו השליח, עד שלא הניח (השאיר) אחריו אותו האיש (השליח מלודקיא) לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור בארץ ישראל שלא שכרו. ועוד מסופר כי כיון (בזמן) שהגיע אותו השליח לעירו, יצאו לקראתו כל אנשי עירו על מנת לקלסו (לשבחו) על שהצליח להביא כל כך הרבה שמן, אמר להם אותו השליח לבני עירו: לא לי קלסוני, אלא לאדם זה שבא עמי, שמדד לי שמן במאה ריבוא מניס, והרי הוא עוד נושה בי בשמונה עשרה ריבוא מניס. ובא סיפור זה לקיים (להמחיש) מה שנאמר: "יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב" (משלי יג, ז), שיש אדם הנוהג כעשיר ואין בידו כלום ("מתעשר ואין כל"). ויש הנוהג כעני, והריהו עשיר מופלג ("מתרושש והון רב"), כבעל זיתים זה שמגוש חלב.

ח שנינו במשנתנו כי אין מביאין שמן למקדש לא מבית הזבלים ולא מבית השלחים... אין מביאין אנפקטן, ואם הביא — פסול. ומכאן יש להסיק כי אף שמן האנפקטן הריהו בכלל השמיים, אלא ששמן פסול הוא, ועל כך שואלים: והתניא [והרי שנויה ברייתא]: אין מביאין אנפקטן,

עיונים

אבל יבש גוררו וכשר הסבירו המפרשים כי גררה זו הריהו הסרתו של המקום בו היתה התולעת, ובאופן שלא יהיה ניכר בעץ מקום החור שעשתה בו התולעת. ובטעם הדבר שאין גוררים אלא את העץ המתולע היבש ולא את העץ המתולע הלה, הסבירו שאין הלה נגדר כמו היבש (רש"י). ואחרונים הקשו על טעם זה, שהרי כיון שבסופו של דבר לאחר שנגרר העץ שוב אין בו מום זה, מדוע העץ הלה אינו כשר. והסבירו כי כיון שנפגמו כבר בעודם לחים (ובאותה עת, לא היו נגרים כעץ היבש) שוב אין להם תקנה. ולהסבר זה, העץ הלה שהתלע, אף שהתייבש לאחר מכן — הריהו פסול. שכיון שנגרר הוא לטורח מרובה כדי לגרוח את המקום המתולע שבו, נחשב העץ בכך כדבר המזולזל, שאינו מן הכבוד להביאו למערכה, ונפסל לעולם (חור"א). אנפקטן ואם הביא כשר במשניות הגירסה היא "ואם הביא — פסול", ונחלקו ראשונים מהי הגירסה הראויה, שמדברי רש"י בעמוד הבא עולה שהגירסה היא "פסול", ולדעת ר"ת (המובא בתוס' בעמ' הבא) הגירסה היא "כשר". מן הגרגרין שנשרו במים רש"י הציע שתי הצעות פירוש. לפירוש האחד, "הגרגרין שנשרו במים" הם גרגרי זית שנשרו מן העץ מאליהם, ונפלו לתוך מים ושהו בהם זמן מרובה, שאין השמן היוצא מהם יפה כל צרכו. ולפי הצעה זו הלשון "שנשרו" משמשת לשני דברים: ושָׁשְׂרוּ מן העץ, ושְׁשְׂרוּ במים. ויש מהאחרונים שהסביר את שיטת הפירוש הזו, שבכל אחד משני האופנים הללו נפסלים גרגרי הזיתים הללו, או בנפילתם מהעץ או בשרייתם במים (תוי"ט), ובאופן אחר פירש רש"י שמדובר בסוג של זיתים שאין מוציאים ממנו שמן, אלא אם כן משרים אותם בתחילה במים. ושם גם זיתים שכאלה אינו יפה כל הצורך.

מסורת הש"ס
 1. ירושלמי חגיגה פ"ב ה"ד. תוספתא מנחות פ"ט ה. מדרש תהלים קה ג. ילקיש תורה שח.
 2. עין תוספתא מנחות פ"ט ח. וראה ספרי במדבר כח, ה.
 3. ספרי דברים דברים לז, כד. ילקיש תורה תתקסב. עין ב"ר פצ"ח טז. ילקיש נ"ד תתקכ.
 4. תוספתא שם.

גרסות

אין מביאין לא מבית בכתי"מ: ולא היו מביאין מבית.

מה שנודע בכתי"מ: הנזרעין. אנפקטן בכתי"מ: אנפקטיון.

ואם הביא כשר בכתי"מ: ואם הביא פסול.

שנשרו בכתי"מ: שנישורו. הכבשים בכתי"מ: הכבושין.

וישלח בכל כתתי"מ: תקוע אלפא וישלח.

זה חלקו בכתי"מ: מלמד שחלקו. נצרכו להן אנשי לודקיא בשמן בכתי"מ: נצטרכו אנשי לודקיא לשמן.

לך אצל פלוני לשדה הלז ומצאו בכתי"מ: הוא בשדה הלך ומצאו ובשמי"מ: לך אצל פלוני הלך לביתו ולא מצאו אמרו לו הרי הוא בשדה הלך ומצאו.

המתין עד שסיים בכתי"מ: המתין עד שסיים.

אמר לו יש לך שמן בכתי"מ: אמר מלמוסטורא לזה יש לו שמן.

ורחץ בו בכתי"מ: ורחץ.

ולא חמור בכתי"מ: חסרות מלים אלה.

והרי נושה בכתי"מ: ועוד נושה.

לשון

פולמוסטוס

מקור המלה הוא ביוונית πολυμωστής (פולמוטיסט) — חייל, איש מלחמה.

עוזק

יש שאמרו שעיוקה היא עשיית גדר סביב הצומח.

ויש שאמרו כי משמעות מעשה העיוקה היא העידור והחפירה בקרקע שסביבות ותחת העץ:

חפירה הבאה להפוך את פני הקרקע ולהטיבה בכך, ולסיקול אבנים מתוכה.

ויש שאמרו שהכוונה לחפירת גומה עולה סביב העץ, לצורך השקייתו, ונקראת פעולה זו עיוקה — כעין המלה הארמית "עיוקאת" שמשמעה טבעת.

קומקמוס

קומקמוס מן הלטינית cucuma ומסתבר שעבר דרך היוונית κουκκουμωσ (קוקומיוס), ומשמעו — כד, כלי למים.

ספל

משימוש הלשון כאן, וכן במקורות רבים אחרים, נראה בבירור כי ספל הוא כלי גדול המשמש לכנס בו כמות גדולה של נוזלים (ולכן יוספל של זהבי הריחו כלי יקר עד מאד. ואף זאת עדות לעשרו של אדם).

לקלס

מקור המלה הוא היוונית κλάω (קאלוס) שמשמעה: יפה. לקלס הוא איהפא — לשבח ולפאר.

העיולים

גוש חלב

היישוב גוש חלב שוכן בגליל העליון, כ-8 ק"מ צפונית מערבית לעיר צפת. שמו השתמר בשם הערבי גוש (או: אל-ג'יש).

עיר זו הריחי בתוך נחלת שבט אשר, ונודעה בויתיה המשובחים מבניה של גוש חלב נדע יוחנן מגוש חלב, בונה חומות העיר ומפקדה בזמן המלחמה עם הרומיים. מבתי הכנסת העתיקים של גוש חלב נותרו שרידים במקומות שונים בכפר.

לודקיא

העיר לודקיא (הנקראת גם לדקיא) היא עיר הנמל לטקיה שבצפון סוריה. עיר זו נודעה בעבר בחשיבותה, ויהודים ישבו בה בתקופת המשנה והתלמוד.

ובניהם יהודים עשירים ביותר (ברא"ר פ"יא).

